คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and Buddhism Propagation to Global Society ๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙
พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๙
พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙ คือ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค เป็นวรรคที่แสดงโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ โดยการเรียงลำดับเป็นมรรคมีองค์ ๘ ประการ โพชฌงค์ ๗ ประการ สติปัฏฐาน ๔ ประการ อินทรีย์ ๕ ประการ สัมมัปปธาน ๔ ประการ พละ ๕ ประการ อิทธิบาท ๔ ประการ รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนิวรณ์ สังโยชน์ อริยสัจ ฌาน รวมถึงองค์คุณของพระโสดาบันและอานิสงส์ของการบรรลุโสดาปัตติผล มี ๑๒ สังยุต คือ

๑) มัคคสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอริยมรรค มีองค์ ๘ มี ๑๘๑ สูตร

๒) โพชฌงคสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ มี ๑๘๔ สูตร

๓) สติปัฏฐานสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับสติปัฏฐาน ๔ มี ๑๐๔ สูตร

๔) อินทรียสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอินทรีย์ ๒๒ มี ๑๑๔ สูตร

๕) สัมมัปปธานสังยุต – ประมวลเรื่องสัมมัปปธาน คือ ความเพียรชอบ ๔ ประการ ได้แก่ เพียรระวัง เพียรละ เพียรเจริญ และเพียรรักษา มี ๔๔ สูตร

๖) พลสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับพละ ๕ มี ๕๖ สูตร

๗) อิทธิบาทสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอิทธิบาท คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ มี ๕๔ สูตร

๘) อนุรุทธสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับท่านอนุรุทธะ มี ๒๔ สูตร

๙) ฌานสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับฌาน ๔ มี ๒๒ สูตร

๑๐) อานาปานสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอานาปานสติ คือ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก ๑๖ ขั้น มี ๒๐ สูตร

๑๑) โสตาปัตติสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับการถึงกระแสธรรม คือองค์เครื่องบรรลุพระโสดาบัน มี ๗๔ สูตร

๑๒) สัจจสังยุต - ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ประการ มี ๑๓๑ สูตร

คู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำนี้ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาความหมาย ในการแปลคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลบาลีซึ่งเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือจึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙.

สารบัญ

เนื้อหา	หน้า
คำชี้แจง	**๓**
บทที่ ๑ มัคคสังยุต: อวิชชาสูตร	๖
บทที่ ๒ สัมมัปปธานสังยุต: ปาจีนาทิสูตร	๑๑
บทที่ ๓ อิทธิปาทสังยุต: อปารสูตร	๑๖
บทที่ ๔ อานาปานสังยุต:เอกธัมมสูตร	๒๑
บทที่ ๕ สัจจสังยุต: สมาธิสูตร	๒๗

บทที่ ๑
มัคคสังยุต: อวิชชาสูตร

พระสูตรนี้ ทรงแสดงว่าอวิชชาเป็นหัวหน้าในการยังอกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เกิดร่วมกับความไม่ละอายบาป ความไม่สะดุ้งกลัวบาป ความเห็นผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้ไม่รู้แจ้ง ประกอบด้วยอวิชชา ความดำริผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความเห็นผิด เจรจาผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความดำริผิด การงานผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้เจรจาผิด การเลี้ยงชีพผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้ทำการงานผิด พยายามผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้เลี้ยงชีพผิด ระลึกผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้พยายามผิด ตั้งใจมั่นผิดย่อมเกิดมีแก่ผู้ระลึกผิด

ส่วนวิชชา เป็นหัวหน้าในการยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เกิดร่วมกับความละอายบาป ความสะดุ้งกลัวบาป ความเห็นชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้รู้แจ้ง ประกอบด้วยวิชชา ความดำริชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความเห็นชอบ เจรจาชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้มีความดำริชอบ การงานชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้เจรจาชอบ การเลี้ยงชีพชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้ทำการงานชอบ พยายามชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้เลี้ยงชีพชอบ ระลึกชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้พยายามชอบ ตั้งใจมั่นชอบย่อมเกิดมีแก่ผู้ระลึกชอบ ดังนี้.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. มคฺคสํยุตฺตํ

๑. อวิชฺชาวคฺโค

๑. อวิชฺชาสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ “ภิกฺขโว”ติ. “ภทนฺเต”ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจสฺโสสุ๎. ภควา เอตทโวจ-

“อวิชฺชา ภิกฺขเว ปุพฺพงฺคมา อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อนฺวเทว อหิริกํ อโนตฺตปฺปํ อวิชฺชาคตสฺส ภิกฺขเว อวิทฺทสุโน มิจฺฉาทิฏฺฐิ ปโหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส มิจฺฉาสงฺกปฺโป ปโหติ มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส มิจฺฉาวาจา ปโหติ มิจฺฉาวาจสฺส มิจฺฉากมฺมนฺโต ปโหติ มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส มิจฺฉาอาชีโว ปโหติ มิจฺฉาอาชีวสฺส มิจฺฉาวายาโม ปโหติ มิจฺฉาวายามสฺส มิจฺฉาสติ ปโหติ มิจฺฉาสติสฺส มิจฺฉาสมาธิ ปโหติ.

“วิชฺชา จ โข ภิกฺขเว ปุพฺพงฺคมา กุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติยา อนฺวเทว หิโรตฺตปฺปํ. วิชฺชาคตสฺส ภิกฺขเว วิทฺทสุโน สมฺมาทิฏฺฐิ ปโหติ สมฺมาทิฏฺฐิสฺส สมฺมาสงฺกปฺโป ปโหติ สมฺมาสงฺกปฺปสฺส สมฺมาวาจา ปโหติ สมฺมาวาจสฺส สมฺมากมฺมนฺโต ปโหติ สมฺมากมฺมนฺตสฺส สมฺมาอาชีโว ปโหติ สมฺมาอาชีวสฺส สมฺมาวายาโม ปโหติ สมฺมาวายามสฺส สมฺมาสติ ปโหติ สมฺมาสติสฺส สมฺมาสมาธิ ปโหตี”ติ. ปฐมํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. **มคฺคสංยุตฺตं** – พระสูตรที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยหนทาง/

๑. **อวิชฺชาวคฺโค** – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความไม่รู้/

๑. **อวิชฺชาสุตฺตं** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งความไม่รู้/

๑. **เอวมฺเม** – อย่างนี้ อันข้าพเจ้า/ **สุตं**; – สดับมาแล้ว/

เอกं – หนึ่ง/ **สมยं** – ในสมัย/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **สาวตฺถิยं** – ในเมืองชื่อว่าสาวัตถี/ **วิหรติ** – ย่อมทรงประทับอยู่/ **เชตวเน** – ชื่อว่าเชตวัน/ **อนาถปิณฺฑิกสฺส** – ของคฤหบดีผู้มีก้อนข้าวเพื่อบุคคลผู้มีที่พึ่งหามิได้/ **อาราเม**. – ณ อาราม/ **ตตฺร โข** – นั้นแล/ [**เชตวเน** – ชื่อว่าเชตวัน/ **อาราเม** – ณ อาราม]/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ภิกฺขู** – ซึ่งภิกษุทั้งหลาย/ **อามนฺเตสิ** – ตรัสเรียกมาแล้ว/ **“ภิกฺขโว”ติ.** – “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย”ดังนี้/

“ภทนฺเต”ติ – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ”ดังนี้/ **เต** – เหล่านั้น/ **ภิกฺขู** – ภิกษุทั้งหลาย/ **ภควโต** – ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า/ **ปจฺจสฺโสสฺุ.** – ฟังตอบแล้ว/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตทโวจ** – ได้ตรัสแล้ว ซึ่งเนื้อความนั่น/

“อวิชฺชา – ความไม่รู้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ปุพฺพงฺคมา** – เป็นธรรมที่ดำเนินไปเบื้องหน้า/ **อกุสลานं** – ที่เป็นอกุศล/ **ธมฺมานं** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **สมาปตฺติยา** – ต่อความถึงพร้อมยิ่ง/ **อนฺวเทว** – ไปตามนั่นแล/ **อหิริกं** – ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความไม่ละอายใจ/ **อโนตฺตปฺปं.** – ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่เกรงกลัว/

อวิชฺชาคตสฺส – ผู้ตกอยู่แล้วในความไม่รู้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อวิทฺทสุโน** – ผู้ไม่รู้แจ้งโดยปกติ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาทิฏฺฐิ** – ความเห็นผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส – ผู้มีความเห็นผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาสงฺกปฺโป** – ความดำริพร้อมผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉาสงฺกปฺปสฺส – ผู้มีความดำริพร้อมผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาวาจา** – การเจรจาผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉาวาจสฺส – ผู้มีการเจรจาผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉากมฺมนฺโต** – การงานผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉากมฺมนฺตสฺส – ผู้มีการงานผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาอาชีโว** – การเลี้ยงชีพผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉาอาชีวสฺส – ผู้มีการเลี้ยงชีพผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาวายาโม** – ความพยายามผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉาวายามสฺส – ผู้มีความพยายามผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาสติ** – ความระลึกผิด/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ/

มิจฺฉาสติสฺส – ผู้มีความระลึกผิด/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **มิจฺฉาสมาธิ** – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งผิด/ **ปโหติ.** – ย่อมมีพอ/

“วิชฺชา จ โข – ก็ ความรู้แล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ปุพฺพงฺคมา** – เป็นธรรมที่ดำเนินไปเบื้องหน้า/ **กุสลานํ** – ที่เป็นกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **สมาปตฺติยา** – แห่งความถึงพร้อมยิ่ง/ **อนฺวเทว** – ไปตามนั่นแล/ **หิโรตฺตปฺปํ.** – ความละอายใจและความเกรงกลัว/

วิชฺชาคตสฺส – ผู้ถึงแล้วซึ่งความรู้แจ้ง/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **วิทฺทสุโน** – ผู้ไม่รู้แจ้งโดยปกติ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมาทิฏฺฐิ** – ความเห็นชอบ/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ**/**

สมฺมาทิฏฺฐิสฺส – ผู้มีความเห็นชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **สมฺมาสงฺกปฺโป** – ความดำริพร้อมชอบ/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ**/**

สมฺมาสงฺกปฺปสฺส – ผู้มี ความดำริพร้อมชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมาวาจา** – การเจรจาชอบ/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ**/**

สมฺมาวาจสฺส – ผู้มีการเจรจาชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมากมฺมนฺโต** – การงานชอบ/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ**/**

สมฺมากมฺมนฺตสฺส – ผู้มีการงานชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมาอาชีโว** – การเลี้ยงชีพชอบ/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ**/**

สมฺมาอาชีวสฺส – ผู้มีการเลี้ยงชีพชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมาวายาโม** – ความพยายามชอบ/ **ปโหติ;** – ย่อมมีพอ**/**

สมฺมาวายามสฺส – ผู้มีความพยายามชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมาสติ** – ความระลึกชอบ/ **ปโหติ**; – ย่อมมีพอ/

สมฺมาสติสฺส – ผู้มีความระลึกชอบ/ [**ปุคฺคลสฺส** – ของบุคคล]/ **สมฺมาสมาธิ** – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งชอบ/ **ปโหตี”ติ.** – ย่อมมีพอ”ดังนี้แล/

ปฐมํ. – ที่ ๑/ **[อวิชฺชาสุตฺตํ** – อวิชชาสูตร/ **นิฏฺฐิตํ** – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. มัคคสังยุต

๑. อวิชชาวรรค หมวดว่าด้วยอวิชชา

๑. อวิชชาสูตร ว่าด้วยอวิชชา

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย มาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย อวิชชา (ความไม่รู้แจ้ง) เป็นประธานแห่งการเข้าถึงอกุศลธรรม ทั้งหลาย อหิริกะ (ความไม่ละอายบาป) อโนตตัปปะ (ความไม่เกรงกลัวบาป) ก็มีตามมาด้วย

๑. ผู้มีอวิชชาไม่เห็นแจ้งย่อมมีมิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด)

๒. ผู้มีมิจฉาทิฏฐิย่อมมีมิจฉาสังกัปปะ (ความดำริผิด)

๓. ผู้มีมิจฉาสังกัปปะย่อมมีมิจฉาวาจา (ความเจรจาผิด)

๔. ผู้มีมิจฉาวาจาย่อมมีมิจฉากัมมันตะ (ความกระทำผิด)

๕. ผู้มีมิจฉากัมมันตะย่อมมีมิจฉาอาชีวะ (ความเลี้ยงชีพผิด)

๖. ผู้มีมิจฉาอาชีวะย่อมมีมิจฉาวายามะ (ความพยายามผิด)

๗. ผู้มีมิจฉาวายามะย่อมมีมิจฉาสติ (ความระลึกผิด)

๘. ผู้มีมิจฉาสติย่อมมีมิจฉาสมาธิ (ความตั้งจิตมั่นผิด)

ภิกษุทั้งหลาย วิชชา (ความรู้แจ้ง) เป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย หิริ (ความละอายบาป) และโอตตัปปะ (ความเกรงกลัวบาป) ก็มีตามมาด้วย

๑. ผู้มีวิชชาเห็นแจ้งย่อมมีสัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ)

๒. ผู้มีสัมมาทิฏฐิย่อมมีสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)

๓. ผู้มีสัมมาสังกัปปะย่อมมีสัมมาวาจา (ความเจรจาชอบ)

๔. ผู้มีสัมมาวาจาย่อมมีสัมมากัมมันตะ (ความกระทำชอบ)

๕. ผู้มีสัมมากัมมันตะย่อมมีสัมมาอาชีวะ (ความเลี้ยงชีพชอบ)

๖. ผู้มีสัมมาอาชีวะย่อมมีสัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ)

๗. ผู้มีสัมมาวายามะย่อมมีสัมมาสติ (ความระลึกชอบ)

๘. ผู้มีสัมมาสติย่อมมีสัมมาสมาธิ (ความตั้งจิตมั่นชอบ)

อวิชชาสูตรที่ ๑ จบ[๑]

---

[๑] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๑/๑-๒.

๔. สรุป

อวิชชา คือ ความไม่รู้เป็นประธานแห่งการเข้าถึงอกุศลธรรมประกอบด้วยอหิริกะ คือความไม่ละอายบาป โดยอหิริกเจตสิกเป็นธรรมชาติที่ไม่ละอายต่อทุจริต อโนตตัปปะ คือ ความไม่เกรงกลัวบาป อโนตตัปปเจตสิกเป็นธรรมชาติที่ไม่หวาดกลัวต่ออกุศลทุจริตต่าง ๆ และมิจฉามรรค คือทางที่ผิด มี ๘ ประการ ผู้ปฏิบัติธรรมควรเว้นมิจฉาทิฐิ คือ ความเห็นที่ผิด เช่น เห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล เป็นต้น และพระพุทธเจ้าทรงแสดงวิชชา คือ ความรู้แจ้งเป็นประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมประกอบด้วย หิริ คือความละอายบาป โอตตัปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาป และสัมมามรรค โดยผู้ปฏิบัติธรรมควรมีสัมมามรรคมีองค์ ๘ ประการ เช่น ผู้ปฏิบัติธรรมควรมีสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ เป็นหัวหน้าแห่งอริยมรรคที่เหลือ เมื่อเกิดขึ้นอริยมรรคข้ออื่นๆ เกิดขึ้นตามมานี้ เป็นหลักปฏิบัติสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

ข้อคิดตามหลักธรรม

ความหมายของอวิชชาและวิชชา

นัยที่ ๑ อวิชชา คือ ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ ประการ

๑.๑ ความไม่รู้ในทุกข์

๑.๒ เหตุให้เกิดทุกข์

๑.๓ ความดับแห่งทุกข์

๑.๔ หนทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

ส่วนผู้มีวิชชา ย่อมรู้ชัดในสิ่งเหล่านี้

นัยที่ ๒ อวิชชา คือ ขันธ์ ๕ ที่เกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา

๒.๑ ย่อมไม่รู้ชัด ซึ่งรูปที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา

๒.๒ ย่อมไม่รู้ชัด ซึ่งรูปที่มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

๒.๓ ย่อมไม่รู้ชัด ซึ่งรูปที่มีความเกิดขึ้น และเสื่อมไปเป็นธรรมดา

๒.๔ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ทำนองเดียวกันกับรูป

ส่วนผู้มีวิชชา ย่อมผู้รู้ชัดในสิ่งเหล่านี้.

นัยที่ ๓ อวิชชา คือ อริยสัจสี่และขันธ์ ๕

๓.๑ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งรูป

๓.๒ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งรูป

๓.๓ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งความดับแห่งรูป

๓.๔ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งรูป ไม่รู้ชัดซึ่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ทำนองเดียวกัน

ส่วนผู้มีวิชชา ย่อมผู้รู้ชัดในสิ่งเหล่านี้.

บทที่ ๒
สัมมัปปธานสังยุต: ปาจีนาทิสูตร

พระสูตรนี้ ทรงแสดงว่าการที่ภิกษุ เมื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพานโอนไปสู่นิพพานเหมือนแม่น้ำทั้งหลายที่ไหลไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน หลากไปสู่ทิศปราจีนฉันนั้น ดังนี้

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๕. สมฺมปฺปธานสํยุตฺตํ

๑. คงฺคาเปยฺยาลวคฺโค

๑-๑๒. ปาจีนาทิสุตฺตทฺวาทสกํ

๖๕๑-๖๖๒. สาวตฺถินิทานํ ตตฺร โข ภควา เอตทโวจ “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว สมฺมปฺปธานา. กตเม จตฺตาโร? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ”.

“เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว คงฺคา นที ปาจีนนินฺนา ปาจีนโปณา ปาจีนปพฺภารา เอวเมว โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร. กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อนุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อุปฺปาทาย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. อุปฺปนฺนานํ กุสลานํ ธมฺมานํ ฐิติยา อสมฺโมสาย ภิยฺโยภาวาย เวปุลฺลาย ภาวนาย ปาริปูริยา ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วีริยํ อารภติ จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ ปทหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน ภาเวนฺโต จตฺตาโร สมฺมปฺปธาเน พหุลีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ นิพฺพานโปโณ นิพฺพานปพฺภาโร”ติ. ทฺวาทสมํ. (สมฺมปฺปธานสํยุตฺตสฺส คงฺคาเปยฺยาลี สมฺมปฺปธานวเสน วิตฺถาเรตพฺพา).

คงฺคาเปยฺยาลวคฺโค ปฐโม.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕. **สมฺมปฺปธานสํยุตฺตํ** – พระสูตรที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบ/

๑. **คงฺคาเปยฺยาลวคฺโค** – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งคังคาเปยยาล/

๑ – ๑๒. **ปาจีนาทิสุตฺตทฺวาทสกํ** – พระสูตร ๑๒ หมวดว่าด้วยการเปรียบเทียบด้วยแม่น้ำชื่อว่าคงคาไหลไปสู่ทิศตะวันออกเป็นต้น/

๖๕๑ – ๖๖๒. **สาวตฺถินิทานํ.** – พระสูตรมีเมืองชื่อว่าสาวัตถีเป็นที่อาศัยเกิด/

ตตฺร โข – นั้นแล/ **[ฐาเน** – ณ สถานที่]/ **ภควา** – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตทโวจ** – ได้ตรัสแล้ว ซึ่งเนื้อความนั่น/

“จตฺตาโรเม – ๔ ประการ เหล่านี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **สมฺมปฺปธานา.** – ความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/

กตเม – คือ อะไรบ้าง/ **จตฺตาโร?** – ๔ ประการ?/

อิธ – นี้/ [**ธมฺมวินเย** – ในพระธรรมและพระวินัย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **อนุปฺปนฺนานํ** – ที่ไม่เกิดขึ้นแล้ว/ **ปาปกานํ** – ที่ชั่วช้า/ **อกุสลานํ** – ที่เป็นอกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **อนุปฺปาทาย** – เพื่อความไม่เกิดขึ้น/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อุปฺปนฺนานํ – ที่เกิดขึ้นแล้ว/ **ปาปกานํ** – ที่ชั่วช้า/ **อกุสลานํ** – ที่เป็นอกุศล/ **ธมฺมานํ** – ซึ่งธรรมทั้งหลาย/ **ปหานาย** – เพื่อการละออก/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อนุปฺปนฺนานํ – ที่ไม่เกิดขึ้นแล้ว/ **กุสลานํ** – ที่เป็นกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **อุปฺปาทาย** – เพื่อความเกิดขึ้น/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อุปฺปนฺนานํ – ที่เกิดขึ้นแล้ว/ **กุสลานํ** – ที่เป็นกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **ฐิติยา** – เพื่อความดำรงอยู่/ **อสมฺโมสาย** – เพื่อความไม่หลงลืมพร้อม/ **ภิยฺโยภาวาย** – เพื่อความเจริญโดยยิ่ง/ **เวปุลฺลาย** – เพื่อความไพบูลย์/ **ภาวนาย** – เพื่อความให้เจริญ/ **ปาริปูริยา** – เพื่อความเต็มโดยรอบ/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อิเม โข – เหล่านี้แล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธานาติ”.** – ความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย”ดังนี้/

“เสยฺยถาปิ – แม้ฉันใด/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **คงฺคา** – ชื่อว่าคงคา/ **นที** – แม่น้ำ/ **ปาจีนนินฺนา** – เป็นแม่น้ำไหลไปแล้วในทิศตะวันออก/ **ปาจีนโปณา** – เป็นแม่น้ำไหลบ่าไปในทิศตะวันออก/ **ปาจีนปพฺภารา.** – เป็นแม่น้ำไหลหลากไปในทิศตะวันออก/

เอวเมว โข – ฉันนั้นเหมือนกันแล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธาเน** – ยังความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/ **ภาเวนฺโต** – เมื่อให้เจริญ/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธาเน** – ซึ่งความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/ **พหุลีกโรนฺโต** – กระทำให้มากอยู่/ **นิพฺพานนินฺโน** – เป็นผู้น้อมไปแล้วในความดับสนิท/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **นิพฺพานโปโณ** – เป็นผู้โน้มไปในความดับสนิท/ **นิพฺพานปพฺภาโร.** – เป็นผู้โอนไปในความดับสนิท/

กถญฺจ – ก็ เป็นอย่างไร/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธาเน** – ยังความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/ **ภาเวนฺโต** – เมื่อให้เจริญ/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธาเน** – ซึ่งความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/ **พหุลีกโรนฺโต** – กระทำให้มากอยู่/ **นิพฺพานนินฺโน** – เป็นผู้น้อมไปแล้วในความดับสนิท/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **นิพฺพานโปโณ** – เป็นผู้โน้มไปในความดับสนิท/ **นิพฺพานปพฺภาโร**? – เป็นผู้โอนไปในความดับสนิท?/

อิธ – นี้/ [**ธมฺมวินเย** – ในพระธรรมและพระวินัย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **อนุปฺปนฺนานํ** – ที่ไม่เกิดขึ้นแล้ว/ **ปาปกานํ** – ที่ชั่วช้า/ **อกุสลานํ** – ที่เป็นอกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **อนุปฺปาทาย** – เพื่อความไม่เกิดขึ้น/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อุปฺปนฺนานํ – ที่เกิดขึ้นแล้ว/ **ปาปกานํ** – ที่ชั่วช้า/ **อกุสลานํ** – ที่เป็นอกุศล/ **ธมฺมานํ** – ซึ่งธรรมทั้งหลาย/ **ปหานาย** – เพื่อการละออก/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อนุปฺปนฺนานํ – ที่ไม่เกิดขึ้นแล้ว/ **กุสลานํ** – ที่เป็นกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **อุปฺปาทาย** – เพื่อความเกิดขึ้น/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

อุปฺปนฺนานํ – ที่เกิดขึ้นแล้ว/ **กุสลานํ** – ที่เป็นกุศล/ **ธมฺมานํ** – แห่งธรรมทั้งหลาย/ **ฐิติยา** – เพื่อความดำรงอยู่/ **อสมฺโมสาย** – เพื่อความไม่หลงลืมพร้อม/ **ภิยฺโยภาวาย** – เพื่อความเจริญโดยยิ่ง/ **เวปุลฺลาย** – เพื่อความไพบูลย์/ **ภาวนาย** – เพื่อความให้เจริญ/ **ปาริปูริยา** – เพื่อความเต็มโดยรอบ/ **ฉนฺทํ** – ยังความพอใจ/ **ชเนติ** – ย่อมให้เกิด/ **วายมติ** – ย่อมพยายาม/ **วีริยํ** – ซึ่งความเพียร/ **อารภติ** – ย่อมปรารภยิ่ง/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปคฺคณฺหาติ** – ย่อมประคองไว้ก่อน/ **ปทหติ.** – ย่อมเริ่มตั้งไว้ก่อน/

เอวํ โข – ด้วยประการฉะนี้แล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธาเน** – ยังความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/ **ภาเวนฺโต** – เมื่อให้เจริญ/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **สมฺมปฺปธาเน** – ซึ่งความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบทั้งหลาย/ **พหุลีกโรนฺโต** – กระทำให้มากอยู่/ **นิพฺพานนินฺโน** – เป็นผู้น้อมไปแล้วในความดับสนิท/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **นิพฺพานโปโณ** – เป็นผู้โน้มไปในความดับสนิท/ **นิพฺพานปพฺภาโร”ติ.** – เป็นผู้โอนไปในความดับสนิท”ดังนี้แล/

ฑวาทสมๅ. – ที่ ๑๒/ **[ปาจีนาทิสุตฺตฑวาทสกๆ** – ปาจีนาทิสุตตทวาทสกะ/ **นิฏฐิตๆ** – จบแล้ว]/

([ปณฺฑิเตหิ – อันบัณฑิตทั้งหลาย]/ **สมฺมปฺปธานสๆยุตฺตสฺส** – แห่งความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบสังยุต/ **คงฺคาเปยฺยาลี** – คังคาเปยยาลี/ **สมฺมปฺปธานวเสน** – ด้วยอำนาจแห่งความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อนโดยชอบ/ **วิตฺถาเรตพฺพา**. – พึงให้พิสดาร)/

คงฺคาเปยฺยาลวคฺโค – คังคาเปยยาลวรรค/ **ปฐโม.** – ที่ ๑/

๓. การแปลโดยความ

๕. สัมมัปปธานสังยุต

๑. คังคาเปยยาลวรรค หมวดว่าด้วยคังคาเปยยาล

๑-๑๒. ปาจีนาทิสูตร ว่าด้วยอุปมาด้วยแม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีนเป็นต้น

[๖๕๑-๖๖๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ฯลฯ ได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ ประการนี้

สัมมัปปธาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

สัมมัปปธาน ๔ ประการนี้

แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปราจีน บ่าไปสู่ทิศปราจีน หลากไปสู่ทิศปราจีน

แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อเจริญสัมมัปปธาน ๔ ประการ ทำสัมมัปปธาน ๔ ประการให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน

ภิกษุเมื่อเจริญสัมมัปปธาน ๔ ประการ ทำสัมมัปปธาน ๔ ประการให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๒. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญสัมมัปปธาน ๔ ประการ ทำสัมมัปปธาน ๔ ประการให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพานอย่างนี้แล

ปาจีนาทิสูตรที่ ๑-๑๒ จบ[๒]

๔. สรุป

การที่ภิกษุเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพานได้โดยการเจริญสัมมาทิฏฐิ เจริญสัมมาสมาธิ ย่อมน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพานได้ เพราะเมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องและมีความตั้งใจมั่นชอบเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จทุกอย่าง แต่หากมีความเห็นผิดและมีความฟุ้งซ่าน ย่อมก่อให้เกิดความผิดพลาดได้อย่างมากมาย

ข้อคิดตามหลักธรรม

สัมมาทิฏฐิจะเกิดได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ มีพุทธพจน์ที่เน้นเรื่อง ๒ อย่างนี้มากมายหลายแห่ง เช่น ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สำหรับภิกษุผู้ยังศึกษาอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นองค์ประกอบภายนอกอย่างใดที่จะเป็นสิ่งสำคัญเท่าปรโตโฆสะ ซึ่งปรโตโฆสะที่ดีนั้น ได้แก่ ความมีกัลยาณมิตร และสำหรับองค์ประกอบภายใน เราไม่พิจารณาเห็นองค์ประกอบใดสำคัญเท่าโยนิโสมนสิการเลย” เป็นอันว่ามีองค์ประกอบ ๒ อย่าง ที่จะทำให้เกิดสัมมาทิฏฐินำไปสู่มรรค คือ องค์ประกอบภายนอก.

.

[๒] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๖๕๑ – ๖๖๒/๓๖๐-๓๖๑.

บทที่ ๓
อิทธิปาทสังยุต: อปารสูตร

พระสูตรนี้ ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้ ทรงแสดงว่า อิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้ คือ ๑) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร คือสมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น ๒) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร คือสมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรที่มุ่งมั่น ๓) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร คือสมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรที่มุ่งมั่น ๔) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร คือสมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรที่มุ่งมั่น ดังนี้

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๗. อิทฺธิปาทสํยุตฺตํ

๑. จาปาลวคฺโค

๑. อปารสุตฺตํ

๘๑๓. “จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สංวตฺตนฺติ. กตเม จตฺตาโร? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วีริยสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ จิตฺตสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วีมංสาสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา อปารา ปารํ คมนาย สංวตฺตนฺตี”ติ. ปฐมං.

๒. วิรทฺธสุตฺตํ

๘๑๔. “เยสං เกสญฺจิ ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสං อริโย มคฺโค สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามี. เยสං เกสญฺจิ ภิกฺขเว จตฺตาโร อิทฺธิปาทา อารทฺธา อารทฺโธ เตสං อริโย มคฺโค สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามี. กตเม จตฺตาโร? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉนฺทสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ วีริยสมาธิฯเปฯ จิตฺตสมาธิฯเปฯ วีมංสาสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ อิทฺธิปาทํ ภาเวติ. เยสං เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา วิรทฺธา วิรทฺโธ เตสං อริโย มคฺโค สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามี. เยสං เกสญฺจิ ภิกฺขเว อิเม จตฺตาโร อิทฺธิปาทา อารทฺธา อารทฺโธ เตสං อริโย มคฺโค สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามี”ติ. ทุติยං.

๒. การแปลคำต่อคำ

๗. **อิทฺธิปาทสํยุตฺตํ** – พระสูตรที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/

๑. **จาปาลวคฺโค** – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแสดงซึ่งธรรมที่ปาวาลเจดีย์/

๑. **อปารสุตฺตํ** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้/

๘๑๓. **“จตฺตาโรเม** – ๔ ประการ เหล่านี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อิทฺธิปาทา** – ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จทั้งหลาย/ **ภาวิตา** – ที่ให้เจริญแล้ว/ **พหุลีกตา** – ที่กระทำให้มากแล้ว/ **อปารา** – จากฝั่งนี้/ **ปารํ** – สู่ฝั่งโน้น/ **คมนาย** – เพื่อการไป/ **สำวตฺตนฺติ**; – ย่อมเป็นไปพร้อม/

กตเม – คือ อะไรบ้าง/ **จตฺตาโร?** – ๔ ประการ?/

อิธ – นี้/ [**ธมฺมวินเย** – ในพระธรรมและพระวินัย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ [๑] **ฉนฺทสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ** – ที่มาตามพร้อมแล้วด้วยความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดจากความพอใจและธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อน/ **อิทฺธิปาทำ** – ยังธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/ **ภาเวติ**; – ย่อมให้เจริญ/

[๒] **วีริยสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ** – ที่มาตามพร้อมแล้วความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดจากความเพียรและธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อน/ **อิทฺธิปาทำ** – ยังธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/ **ภาเวติ**; – ย่อมให้เจริญ/

[๓] **จิตฺตสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ** – ที่มาตามพร้อมแล้วด้วยความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดจากจิตและธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อน/ **อิทฺธิปาทำ** – ยังธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/ **ภาเวติ**; – ย่อมให้เจริญ/

[๔] **วีมำสาสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ** – ที่มาตามพร้อมแล้วด้วยความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดขึ้นแล้วจากความตริตรองและธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อน/ **อิทฺธิปาทำ** – ยังธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/ **ภาเวติ**; – ย่อมให้เจริญ/

อิเม โข – เหล่านี้แล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **อิทฺธิปาทา** – ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จทั้งหลาย/ **ภาวิตา** – ที่ให้เจริญแล้ว/ **พหุลีกตา** – ที่กระทำให้มากแล้ว/ **อปารา** – จากฝั่งนี้/ **ปารํ** – สู่ฝั่งโน้น/ **คมนาย** – เพื่อการไป/ **สำวตฺตนฺตี”ติ.** – ย่อมเป็นไปพร้อม”ดังนี้แล/

ปฐมำ. – ที่ ๑/ **[อปารสุตฺตำ** – อปารสูตร/ **นิฏฺฐิตำ** – จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๒. **วิรทฺธสุตฺตำ** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่บุคคลพลาด/

๘๑๔. **“เยสำ เกสญฺจิ** – เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ [**ปุคฺคลานำ** – แก่บุคคลทั้งหลาย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **อิทฺธิปาทา** – ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จทั้งหลาย/ **วิรทฺธา** – ละเลยแล้ว/ **วิรทฺโธ** – ละเลยแล้ว/ **เตสำ** – เหล่านั้น/ **อริโย** – ที่ประเสริฐ/ **มคฺโค** – หนทาง/ **สมฺมา** – โดยชอบ/ **ทุกฺขกฺขยคามี.** – ที่ให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งความทุกข์โดยปกติ/

เยสํ เกสญฺจิ – เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ [**ปุคฺคลานํ** – อันบุคคลทั้งหลาย]/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **อิทฺธิปาทา** – ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จทั้งหลาย/ **อารทฺธา** – ปรารภยิ่งแล้ว/ **อารทฺโธ** – ปรารภยิ่งแล้ว/ **เตสํ** – เหล่านั้น/ [**ปุคฺคลานํ** – อันบุคคลทั้งหลาย]/ **อริโย** – ที่ประเสริฐ/ **มคฺโค** – หนทาง/ **สมฺมา** – โดยชอบ/ **ทุกฺขกฺขยคามี.** – ที่ให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งความทุกข์โดยปกติ/

กตเม – คือ อะไรบ้าง/ **จตฺตาโร?** – ๔ ประการ?/

อิธ – นี้/ [**ธมฺมวินเย** – ในพระธรรมและพระวินัย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/

[๑] **ฉนฺทสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ** – ที่มาตามพร้อมแล้วด้วยความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดจากความพอใจและธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อน/ **อิทฺธิปาทํ** – ยังธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/ **ภาเวติ**; – ย่อมให้เจริญ/

[๒] **วีริยสมาธิฯเปฯ** – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดจากความเพียร ฯลฯ/

[๓] **จิตฺตสมาธิฯเปฯ** – ความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดจากจิต ฯลฯ/

[๔] **วีมํสาสมาธิปฺปธานสงฺขารสมนฺนาคตํ** – ที่มาตามพร้อมแล้วด้วยความตั้งมั่นพร้อมยิ่งที่เกิดขึ้นแล้วจากความตริตรองและธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความเพียรที่ควรตั้งไว้ก่อน/ **อิทฺธิปาทํ** – ยังธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ/ **ภาเวติ**; – ย่อมให้เจริญ/

เยสํ เกสญฺจิ – เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ [**ปุคฺคลานํ** – อันบุคคลทั้งหลาย]/ **อิเม** – เหล่านี้/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **อิทฺธิปาทา** – ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จทั้งหลาย/ **วิรทฺธา** – ละเลยแล้ว/ **วิรทฺโธ** – ละเลยแล้ว/ **เตสํ** – เหล่านั้น/ **อริโย** – ที่ประเสริฐ/ **มคฺโค** – หนทาง/ **สมฺมา** – โดยชอบ/ **ทุกฺขกฺขยคามี.** – ที่ให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งความทุกข์โดยปกติ/

เยสํ เกสญฺจิ – เหล่าใดเหล่าหนึ่ง/ [**ปุคฺคลานํ** – อันบุคคลทั้งหลาย]/ **อิเม** – เหล่านี้/ **จตฺตาโร** – ๔ ประการ/ **อิทฺธิปาทา** – ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จทั้งหลาย/ **อารทฺธา** – ปรารภยิ่งแล้ว/ **อารทฺโธ** – ปรารภยิ่งแล้ว/ **เตสํ** – เหล่านั้น/ [**ปุคฺคลานํ** – อันบุคคลทั้งหลาย]/ **อริโย** – ที่ประเสริฐ/ **มคฺโค** – หนทาง/ **สมฺมา** – โดยชอบ/ **ทุกฺขกฺขยคามี”ติ.** – ที่ให้ถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งความทุกข์โดยปกติ”ดังนี้แล/

ทุติยํ. – ที่ ๒/ **[วิรทฺธสุตฺตํ** – วิรัทธสูตร/ **นิฏฺฐิตํ** – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๗. อิทธิปาทสังยุต

๑. ปาวาลวรรค หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่ปาวาลเจดีย์

๑. อปารสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้

[๘๑๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้

อิทธิบาท ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร๑ (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น)

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรที่มุ่งมั่น)

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรที่มุ่งมั่น)

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรที่มุ่งมั่น)

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการนี้แลที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้

อปารสูตรที่ ๑ จบ.

๒. วิรัทธสูตร ว่าด้วยธรรมที่บุคคลพลาด

[๘๑๔] ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการอันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้น

พลาดแล้ว ส่วนอิทธิบาท ๔ ประการอันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว

อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภแล้ว

อิทธิบาท ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ ประการนี้อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นพลาดแล้ว ส่วนอิทธิบาท ๔ ประการนี้อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรคที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภแล้ว

วิรัทธสูตรที่ ๒ จบ[๓]

---

[๓] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๘๑๓/๓๗๗-๓๗๘.

๔. สรุป

ผู้ไม่ปรารภสติปัฏฐาน ชื่อว่าไม่อริยมรรคที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ผู้ปรารภสติปัฏฐานชื่อว่าปรารภอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่ยังสัตว์ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

ข้อคิดตามหลักธรรม

การมีสติเข้าไประลึกรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง โดยมีสติเป็นประธานหรือการตั้งสติเข้าไปพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลายให้รู้เท่าทันตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส การเจริญสติโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 นี้เป็นเครื่องชำระใจให้บริสุทธิ์ ทำให้เราทั้งหลายเข้าใจคำว่า รูปนาม และไตรลักษณ์ได้ดียิ่งขึ้น รู้จักวิธีดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่หลง ไม่มัวเมา และเป็นคนมีเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียน หรือเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่มีมานะทิฏฐิ ไม่ถือตัว มีกายวาจาใจบริสุทธิ์ และสามารถควบคุมตัวเองได้ในทุกสถานการณ์ ทำให้เราอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข.

บทที่ ๔
อานาปานสังยุต:เอกธัมมสูตร

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมอันเป็นเอกที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ อานาปานสติ ที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก เจริญอานาปานสติ ๑๖ ขั้น ดังนี้.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑๐. อานาปานสังยุตตัง

๑. เอกธัมมวรรโค

๑. เอกธัมมสุตตัง

๙๗๗. สาวัตถินิทานัง ตัตร โขฯเปฯ เอตทโวจ “เอกธัมโม ภิกฺขเว ภาวิโต พหุลีกโต มหปฺผโล โหติ มหานิสโส. กตโม เอกธัมโม? อานาปานสฺสติ. กถัง ภาวิตา จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ กถัง พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสังสา? อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกัง อาภุชิตฺวา อุชุง กายัง ปณิธาย ปริมุขัง สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา. โส สโตว อสฺสสติ สโตว ปสฺสสติ. ทีฆัง วา อสฺสสนฺโต ‘ทีฆัง อสฺสสามี’ติ ปชานาติ ทีฆัง วา ปสฺสสนฺโต ‘ทีฆัง ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ รสฺสัง วา อสฺสสนฺโต ‘รสฺสัง อสฺสสามี’ติ ปชานาติ รสฺสัง วา ปสฺสสนฺโต ‘รสฺสัง ปสฺสสามี’ติ ปชานาติ ‘สพฺพกายปฺปฏิสังเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘สพฺพกายปฺปฏิสังเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปสฺสมฺภยัง กายสงฺขารัง อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปสฺสมฺภยัง กายสงฺขารัง ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปีติปฺปฏิสังเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปีติปฺปฏิสังเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘สุขปฺปฏิสังเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘สุขปฺปฏิสังเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสังเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสังเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปสฺสมฺภยัง จิตฺตสงฺขารัง อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปสฺสมฺภยัง จิตฺตสงฺขารัง ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘จิตฺตปฺปฏิสังเวที อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘จิตฺตปฺปฏิสังเวที ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘อภิปฺปโมทยัง จิตฺตัง อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘อภิปฺปโมทยัง จิตฺตัง ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘สมาทหัง จิตฺตัง อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘สมาทหัง จิตฺตัง ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘วิโมจยัง จิตฺตัง อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘วิโมจยัง จิตฺตัง ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘อนิจฺจานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘วิราคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘นิโรธานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘นิโรธานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ ‘ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสสิสฺสามี’ติ สิกฺขติ. เอวัง ภาวิตา โข ภิกฺขเว อานาปานสฺสติ เอวัง พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสังสา”ติ.

ปฐมัง.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑๐. **อานาปานสฺยุตฺตำ** – พระสูตรที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยที่มีการยังการตามระลึกที่มีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์ให้เจริญ/

๑. **เอกธมฺมวคฺโค** – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมอันเป็นเอก/

๑. **เอกธมฺมสุตฺตำ** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่เป็นเอก/

๙๗๗. **สาวตฺถินิทานำ.** – พระสูตรมีเมืองชื่อว่าสาวัตถีเป็นที่อาศัยเกิด/

ตตฺร โขฯเปฯ – นั้นแลฯลฯ/ **เอตทโวจ** – ได้ตรัสแล้ว ซึ่งเนื้อความนั่น/

“เอกธมฺโม – ธรรมที่เป็นเอก/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภาวิโต** – ที่ให้เจริญแล้ว/ **พหุลีกโต** – ที่กระทำให้มากแล้ว/ **มหปฺผโล** – เป็นธรรมที่มีผลมาก/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **มหานิส์โส**. – เป็นธรรมที่มีอานิสงส์มาก/

กตโม – เป็นอย่างไร/ **เอกธมฺโม**? – ธรรมที่เป็นเอก?/

อานาปานสฺสติ. – ที่มีการตามระลึกที่มีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์/ **[ภาวนา** – การให้เจริญ]/

กถำ – อย่างไร/ **ภาวิตา** – ที่ให้เจริญแล้ว/ **จ** – ก็/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อานาปานสฺสติ** – ความระลึกที่มีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์/ **กถำ** – อย่างไร/ **พหุลีกตา** – ที่กระทำให้มากแล้ว/ **มหปฺผลา** – เป็นธรรมที่มีผลมาก/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **มหานิสำสา?** – เป็นธรรมที่มีอานิสงส์มาก?/

อิธ – นี้/ [**ธมฺมวินเย** – ในพระธรรมและพระวินัย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **อรญฺญคโต วา** – เป็นผู้ไปแล้วสู่ป่าบ้าง/ **รุกฺขมูลคโต วา** – เป็นผู้ไปแล้วสู่โคนแห่งต้นไม้บ้าง/ **สุญฺญาคารคโต วา** – เป็นผู้ไปแล้วสู่เรือนที่ว่างเปล่าบ้าง/ **นิสีทติ** – ย่อมนั่ง/ **ปลฺลงฺกำ** – ซึ่งบัลลังก์/ **อาภุชิตฺวา** – คู้แล้ว/ **อุชุ** – ให้ตรง/ **กายำ** – ซึ่งร่างกาย/ **ปณิธาย** – เริ่มตั้งไว้ก่อนแล้ว/ **ปริมุขำ** – ให้มีหน้าโดยรอบ/ **สตึ** – ซึ่งการตามระลึก/ **อุปฏฺฐเปตฺวา.** – เข้าไปตั้งไว้แล้ว/

โส – รูปนั้น/ [**ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **สโตว** – เป็นผู้ระลึกแล้วนั่นแล/ **อสฺสสติ** – ย่อมหายใจเข้า/ **สโตว** – เป็นผู้ระลึกแล้วนั่นแล/ **ปสฺสสติ** – ย่อมหายใจออก/ **ทีฆำ วา** – ยาวบ้าง/ **อสฺสสนฺโต** – เมื่อหายใจเข้า/ ‘**ทีฆำ** – ยาว/ **อสฺสสามี’ติ** – ย่อมหายใจเข้า’ดังนี้/ **ปชานาติ** – ย่อมรู้ชัด/ **ทีฆำ วา** – ยาวบ้าง/ **ปสฺสสนฺโต** – เมื่อหายใจออก/ ‘**ทีฆำ** – ยาว/ **ปสฺสสามี’ติ** – ย่อมหายใจออก’ดังนี้/ **ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

[**โส** – รูปนั้น/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **รสฺสำ วา** – สั้นบ้าง/ **อสฺสสนฺโต** – เมื่อหายใจเข้า/ ‘**รสฺสำ** – สั้น/ **อสฺสสามี’ติ** – ย่อมหายใจเข้า’ดังนี้/ **ปชานาติ** – ย่อมรู้ชัด/ **รสฺสำ วา** – สั้นบ้าง/ **ปสฺสสนฺโต** – เมื่อหายใจออก/ ‘**รสฺสำ** – สั้น/ **ปสฺสสามี’ติ** – ย่อมหายใจออก’ดังนี้/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘**สพฺพกายปฏิสำเวที** – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งกองแห่งลมหายใจเข้าทั้งปวงโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ ‘**สพฺพกายปฏิสำเวที** – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งกองแห่งลมหายใจออกทั้งปวงโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘**ปสฺสมฺภยำ** – ระงับอยู่/ **กายสงฺขารำ** – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือร่างกาย/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ ‘**ปสฺสมฺภยำ** – ระงับอยู่/ **กายสงฺขารำ** – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือร่างกาย/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘ปีติปฺปฏิสํเวที – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งความอิ่มใจโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘ปีติปฺปฏิสํเวที** – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งความอิ่มใจโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘สุขปฺปฏิสํเวที – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งความสุขโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘สุขปฺปฏิสํเวที** – เป็นผู้เสวยพร้อมเฉพาะซึ่งความสุขโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสํเวที – เป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความคิดโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘จิตฺตสงฺขารปฺปฏิสํเวที** – เป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือความคิดโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘ปสฺสมฺภยํ – ระงับอยู่/ **กายสงฺขารํ** – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือร่างกาย/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘ปสฺสมฺภยํ** – ระงับอยู่/ **กายสงฺขารํ** – ซึ่งธรรมเป็นเครื่องกระทำพร้อมคือร่างกาย/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘จิตฺตปฺปฏิสํเวที – เป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งความคิดโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘จิตฺตปฺปฏิสํเวที** – เป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งความคิดโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘อภิปฺปโมทยํ – ให้บันเทิงทั่วยิ่งอยู่/ **จิตฺตํ** – ยังจิต/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘อภิปฺปโมทยํ** – ให้บันเทิงทั่วยิ่งอยู่/ **จิตฺตํ** – ยังจิต/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘สมาทหํ – ตั้งไว้พร้อมยิ่งอยู่/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘สมาทหํ** – ตั้งไว้พร้อมยิ่งอยู่/ **จิตฺตํ** – ซึ่งจิต/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘วิโมจยํ – ให้หลุดพ้นโดยพิเศษอยู่/ **จิตฺตํ** – ยังจิต/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘วิโมจยํ** – ให้หลุดพ้นโดยพิเศษอยู่/ **จิตฺตํ** – ยังจิต/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘อนิจฺจานุปสฺสี – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความไม่เที่ยงแท้โดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘อนิจฺจานุปสฺสี** – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความไม่เที่ยงแท้โดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘วิราคานุปสฺสี – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความคลายกำหนัดโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘วิราคานุปสฺสี** – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความคลายกำหนัดโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘นิโรธานุปสฺสี – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความดับลงโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘นิโรธานุปสฺสี** – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความดับลงโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

‘ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความสลัดออกเฉพาะโดยปกติ/ **อสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจเข้า’ดังนี้/ **สิกฺขติ** – ย่อมสำเหนียก/ **‘ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี** – เป็นผู้ตามเห็นซึ่งความสลัดออกเฉพาะโดยปกติ/ **ปสฺสสิสฺสามี’ติ** – จักหายใจออก’ดังนี้/ **สิกฺขติ.** – ย่อมสำเหนียก/

เอวํ – อย่างนี้/ [**ปุคฺคเลน** – อันบุคคล]/ **ภาวิตา โข** – ที่ให้เจริญแล้วแล/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **อานาปานสฺสติ** – ความระลึกที่มีลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์/ **เอวํ** – อย่างนี้/ **พหุลีกตา** – ที่กระทำให้มากแล้ว/ กระทำให้มากแล้ว/ **มหปฺผลา** – เป็นธรรมที่มีผลมาก/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **มหานิสํสา”ติ.** – เป็นธรรมที่มีอานิสงส์มาก”ดังนี้แล/

ปฐมํ. – ที่ ๑/ **[เอกธมฺมสุตฺตํ** – เอกธัมมสูตร/ **นิฏฺฐิตํ** – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑๐. อานาปานสังยุต

๑. เอกธัมมวรรค หมวดว่าด้วยธรรมอันเป็นเอก

๑. เอกธัมมสูตร ว่าด้วยธรรมอันเป็นเอก

[๙๗๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ฯลฯ๑ จึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเอกที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

ธรรมอันเป็นเอก คืออะไร

คือ อานาปานสติ

อานาปานสติที่ภิกษุเจริญอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

อานาปานสติ ๑๖ ขั้น

๑. เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว

๒. เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้น

๓. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะรู้ชัดกองลมทั้งปวง หายใจออก

๔. สำเหนียกว่า จะระงับกายสังขาร หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะระงับกายสังขาร หายใจออก

๕. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดปีติ หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะรู้ชัดปีติ หายใจออก

๖. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดสุข หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะรู้ชัดสุข หายใจออก

๗. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิตตสังขาร หายใจออก

๘. สำเหนียกว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะระงับจิตตสังขาร หายใจออก

๙. สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิต หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะรู้ชัดจิต หายใจออก

๑๐. สำเหนียกว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะยังจิตให้บันเทิง หายใจออก

๑๑. สำเหนียกว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะตั้งจิตมั่น หายใจออก

๑๒. สำเหนียกว่า จะเปลื้องจิต หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะเปลื้องจิต หายใจออก

๑๓. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง หายใจออก

๑๔. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความคลายออกได้ หายใจออก

๑๕. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความดับไป หายใจออก

๑๖. สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า สำเหนียกว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจออก

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติที่บุคคลเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้ จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

เอกธัมมสูตรที่ ๑ จบ.[๔]

๔. สรุป

อานาปานสติจัเป็นสัมมาสมาธิ เป็นวิธีเจริญสมาธิที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญมาก และทรงตรัสสอนให้บรรดาพระภิกษุปฏิบัติ พิจารณาลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ๑๖ ขั้น ปัญญาที่เกิดจากการภาวนา หรือภาวนามยปัญญา ในการใช้สติกำหนดรู้ดูลมหายใจเข้าออก รู้ทันความหวั่นไหว ความกวัดแกว่งของจิต อานาปานสติ ๑๖ ขั้น ยังสามารถทางปฏิบัติได้เป็นอีก ๒ แนวทางด้วยกัน คือ เป็นได้ทั้งสมถะและวิปัสสนา อานาปานสติมีความสำคัญมากต่อการบรรลุมรรคผลเพราะเป็นสัมมาสมาธิ ซึ่งเป็น ๑ ในอริยมรรค คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์

ข้อคิดตามหลักธรรม

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การกำหนดรู้ในอานาปานสติ ตั้งแต่ข้อ ๑-๔ เป็นการกำหนดรู้ภายในกาย จัดเรียกว่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ๑) หายใจออก-เข้ายาวรู้ ๒) หายใจออก-เข้าสั้นรู้ ๓) หายใจออก-เข้า กำหนดกองลมที่กระทบในกายทั้งปวง ๔) หายใจออก-เข้า เห็นกองลมทั้งปวงสงบก็รู้

เมื่อเจริญอานาปานสติจนสัมปชัญญะทั้ง ๔ บริบูรณ์ก็จะเกิดสติสัมโพชฌงค์ขึ้นมา เมื่อศีลวิสุทธิเกิดขึ้นเพราะศรัทธาพละและปัญญาพละสมดุลกันก็จะเกิดธัมมวิจยะสัมโพชฌงค์ขึ้นมา เมื่อจิตตวิสุทธิเกิดขึ้นเพราะวิริยะพละสมดุลกับสมาธิพละก็จะเกิดวิริยสัมโพชฌงค์ขึ้น

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ตั้งแต่ข้อ ๕ - ๘ สติเริ่มละเอียดจะจับชัดที่ความรู้สึกได้ชัดเจน จัดเรียกว่า เวทนานุปัสสนา จนสามารถแยกรูปนามออกจากกันได้ชัดเจน หรือนามรูปปริจเฉทญาณ คือ ๕) หายใจออก-เข้า กำหนดรู้ในความรู้สึกปีติ เกิดขึ้นเมื่อบรรลุทุติยฌาน (ปีติสัมโพชฌงค์) ๖) หายใจออก-เข้า กำหนดรู้ในความรู้สึกสุข เกิดขึ้นเมื่อ

---

[๔] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๙๗๗/๔๕๓- ๔๕๔.

บรรลุตติยฌาน ๗) หายใจออก-เข้า กำหนดรู้ในจิตสังขารทั้งปวง ๘)หายใจออก-เข้า กำหนดระงับจิตตสังขารทั้งปวง (ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์)

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ตั้งแต่ข้อ ๙ - ๑๒ สติเริ่มละเอียดจะจับชัดที่การรู้หรือที่อายตนะได้ดี อันเป็นวิญญาณขันธ์ได้ชัดเจน เรียกว่า จิตตานุปัสสนาจนสามารถเท่าทันในเหตุปัจจัยของรูปนามได้ชัดเจน หรือ นามรูปปัจจยปริคคหญาณ คือ ๙) หายใจออก-เข้า พิจารณาจิต ๑๐) หายใจออก-เข้า จิตบันเทิงร่าเริงก็รู้ ๑๑) หายใจออก-เข้า จิตตั้งมั่นก็รู้ (สมาธิสัมโพชฌงค์) ๑๒) หายใจออก-เข้า จักเปลื้องจิตก็รู้ อุเบกขาสัมโพชฌงค์)

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ตั้งแต่ข้อ ๑๓ - ๑๖ สติละเอียดมากจนพิจารณารูปนามเพราะปรากฏชัดอยู่ในธัมมารมณ์ (สิ่งที่เกิดขึ้นในใจหรือมนายตนะ มี ๓ อย่าง คือ เวทนา สัญญา สังขาร ธรรมในความหมายนี้หมายเอาความนึกคิดซึ่งก็คือการพิจารณานั้นเอง) จัดเรียกว่า ธัมมานุปัสสนา พิจารณาเห็นว่ารูปนามเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ ๑๓) หายใจออก - เข้า พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ในขันธ์ทั้ง ๕ มีลมหายใจเป็นตัวแทนรูปขันธ์ จะพบเห็นสังขตลักษณะ (ความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป) ในขันธ์ทั้งห้า (สมมสนญาณ อุทธยัพพยญาณ ภังคญาณ) ๑๔) หายใจออก - เข้า พิจารณาโดยความคลายกำหนัดในรูปนาม เห็นรูปนามเป็นสิ่งไร้ค่า (ภยญาณ อาทีนวญาณ นิพพิทาญาณ) ๑๕) หายใจออก - เข้า พิจารณาโดยไม่ยึดติดถือมั่นในรูปนามขันธ์ห้าว่าไม่ใช่ตัวตน เพราะเห็นความดับไปแห่งปฏิจจสมุปบาท (มุญจิตุกัมยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ สังขารุเปกขาญาณ) ๑๖) หายใจออก - เข้า พิจารณาสละคืนขันธ์ (สัจจานุโลมมิกญาณ โคตรภูญาณ (หรือวิทานะญาณ) มัคคญาณ ผลญาณ ปัจจเวกขณญาณ).

บทที่ ๕
สัจจสังยุต: สมาธิสูตร

พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง รู้ชัดอะไรตามความเป็นจริง คือ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้เป็น เหตุเกิดทุกข์ สิ่งนี้เป็นความดับทุกข์ สิ่งนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์ เธอทั้งหลายพึงเจริญสมาธิ เมื่อผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ดังนี้.

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑๒. สจฺจสංยุตฺตं

๑. สมาธิวคฺโค

๑. สมาธิสุตฺตं

๑๐๗๑. สาวตฺถินิทานं “สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ. สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตं ปชานาติ. กิญฺจ ยถาภูตं ปชานาติ? ‘อิทं ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตं ปชานาติ ‘อยं ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตं ปชานาติ ‘อยं ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตं ปชานาติ ‘อยं ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตं ปชานาติ. สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ. สมาหิโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตं ปชานาติ”.

“ตสฺมาติห ภิกฺขเว ‘อิทं ทุกฺข’นฺติ โยโค กรณีโย ‘อยं ทุกฺขสมุทโย’ติ โยโค กรณีโย ‘อยं ทุกฺขนิโรโธ’ติ โยโค กรณีโย ‘อยं ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ โยโค กรณีโย”ติ. ปฐมं.

๒. ปฏิสลฺลานสุตฺตं

๑๐๗๒. “ปฏิสลฺลาเน ภิกฺขเว โยคมาปชฺชถ. ปฏิสลฺลีโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตं ปชานาติ. กิญฺจ ยถาภูตं ปชานาติ? ‘อิทं ทุกฺข’นฺติ ยถาภูตं ปชานาติ ‘อยं ทุกฺขสมุทโย’ติ ยถาภูตं ปชานาติ ‘อยं ทุกฺขนิโรโธ’ติ ยถาภูตं ปชานาติ ‘อยं ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตं ปชานาติ. ปฏิสลฺลาเน ภิกฺขเว โยคมาปชฺชถ. ปฏิสลฺลีโน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยถาภูตं ปชานาติ.

“ตสฺมาติห ภิกฺขเว ‘อิทं ทุกฺข’นฺติ โยโค กรณีโย ‘อยं ทุกฺขสมุทโย’ติ โยโค กรณีโย ‘อยं ทุกฺขนิโรโธ’ติ โยโค กรณีโย ‘อยं ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ โยโค กรณีโย”ติ. ทุติยं.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑๒. **สจฺจสํยุตฺตํ** – พระสูตรที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยความจริง/

๑. **สมาธิวคฺโค** – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความตั้งมั่น/

๑. **สมาธิสุตฺตํ** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/

๑๐๗๑. **สาวตฺถินิทานํ.** – พระสูตรมีเมืองชื่อว่าสาวัตถีเป็นที่อาศัยเกิด/

“[**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **สมาธึ** – ยังความตั้งมั่น/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภาเวถ** – จงให้เจริญเถิด/ **สมาหิโต** – เป็นผู้ตั้งมั่นพร้อมยิ่งแล้ว/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร**/ ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

กิญฺจ – ก็ ซึ่งอะไร/ **[ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**? – ย่อมรู้ชัด?/

‘อิทํ – นี้/ [**ธมฺมชาตํ** – ธรรม]/ **ทุกฺข’นฺติ** – เป็นความทุกข์’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขสมุทโย’ติ** – เป็นความเกิดขึ้นพร้อมแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขนิโรโธ’ติ** – เป็นความดับลงแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘อยํ – นี้/ **[ปฏิปทา** – วิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ]/ **ทุกฺขนิโรธคามินี** – ที่ให้ถึงซึ่งเหตุดับไปแห่งความทุกข์โดยปกติ/ **ปฏิปทา’ติ** – เป็นวิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร**/ ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

[**ตุมฺเห** – ท่านทั้งหลาย]/ **สมาธึ** – ยังความตั้งมั่น/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภาเวถ** – จงให้เจริญเถิด/ **สมาหิโต** – เป็นผู้ตั้งมั่นพร้อมยิ่งแล้ว/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

“ตสฺมาติห – เพราะเหตุนั้น ในพระธรรมและพระวินัยนี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/

‘อิทํ – นี้/ **[ธมฺมชาตํ** – ธรรม]/ **ทุกฺข’นฺติ** – เป็นความทุกข์’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย** – พึงกระทำ/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขสมุทโย’ติ** – เป็นความเกิดขึ้นพร้อมแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย** – พึงกระทำ/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขนิโรโธ’ติ** – เป็นความดับลงแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย** – พึงกระทำ/

‘อยํ – นี้/ **[ปฏิปทา** – วิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ]/ **ทุกฺขนิโรธคามินี** – ที่ให้ถึงซึ่งความดับลงแห่งความทุกข์โดยปกติ/ **ปฏิปทา’ติ** – เป็นวิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย”ติ.** – พึงกระทำ”ดังนี้แล/

ปฐมํ. – ที่ ๑/ **[สมาธิสุตฺตํ** – สมาธิสูตร/ **นิฏฺฐิตํ** – จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๒. **ปฏิสลฺลานสุตฺตํ** – พระสูตรเป็นเครื่องแสดงซึ่งการหลีกเร้นพร้อมเฉพาะ/

๑๐๗๒. **“ปฏิสลฺลานา** – หลีกเร้นพร้อมเฉพาะแล้ว/ [**ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **โยคมาปชฺชถ.** – จงถึงยิ่งเถิด ซึ่งความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **ปฏิสลฺลีโน** – หลีกเร้นพร้อมเฉพาะแล้ว/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร**/ ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

กิญฺจ – ก็ ซึ่งอะไร/ **[ภิกฺขุ** – ภิกษุ]/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**? – ย่อมรู้ชัด?/

‘อิทํ – นี้/ [**ธมฺมชาตํ** – ธรรม]/ **ทุกฺข’นฺติ** – เป็นความทุกข์’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขสมุทโย’ติ** – เป็นความเกิดขึ้นพร้อมแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขนิโรโธ’ติ** – เป็นความดับลงแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร/ **ปชานาติ**; – ย่อมรู้ชัด/

‘อยํ – นี้/ **[ปฏิปทา** – วิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ]/ **ทุกฺขนิโรธคามินี** – ที่ให้ถึงซึ่งเหตุดับไปแห่งความทุกข์โดยปกติ/ **ปฏิปทา’ติ** – เป็นวิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ’ดังนี้/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร**/ ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

ปฏิสลฺลานา – หลีกเร้นพร้อมเฉพาะแล้ว/ [**ตุมฺเห** – เธอทั้งหลาย]/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **โยคมาปชฺชถ.** – จงถึงยิ่งเถิด ซึ่งความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **ปฏิสลฺลีโน** – หลีกเร้นพร้อมเฉพาะแล้ว/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **ภิกฺขุ** – ภิกษุ/ **ยถาภูตํ** – ตามความเป็นจริงอย่างไร**/ ปชานาติ;** – ย่อมรู้ชัด/

“ตสฺมาติห – เพราะเหตุนั้น ในพระธรรมและพระวินัยนี้/ **ภิกฺขเว** – ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย/ **‘อิทํ** – นี้/ **[ธมฺมชาตํ** – ธรรม]/ **ทุกฺข’นฺติ** – เป็นความทุกข์’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย** – พึงกระทำ/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขสมุทโย’ติ** – เป็นความเกิดขึ้นพร้อมแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย** – พึงกระทำ/

‘อยํ – นี้/ [**ธมฺโม** – ธรรม]/ **ทุกฺขนิโรโธ’ติ** – เป็นความดับลงแห่งความทุกข์’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย** – พึงกระทำ/

‘อยํ – นี้/ **[ปฏิปทา** – วิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ]/ **ทุกฺขนิโรธคามินี** – ที่ให้ถึงซึ่งความดับลงแห่งความทุกข์โดยปกติ/ **ปฏิปทา’ติ** – เป็นวิถีทางเป็นเครื่องดำเนินไปเฉพาะ’ดังนี้/ **โยโค** – ความเพียรเป็นเครื่องประกอบ/ **กรณีโย”ติ.** – พึงกระทำ”ดังนี้แล/

ทุติยํ. – ที่ ๒/ **[ปฏิสลฺลานสุตฺตํ** – ปฏิสัลลานสูตร/ **นิฏฺฐิตํ** – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑๒. สัจจสังยุต

๑. สมาธิวรรค หมวดว่าด้วยสมาธิ

๑. สมาธิสูตร ว่าด้วยสมาธิ

[๑๐๗๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง รู้ชัดอะไรตามความเป็นจริง

คือ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้เป็น เหตุเกิดทุกข์ สิ่งนี้เป็นความดับทุกข์ สิ่งนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์ เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ ภิกษุผู้มีสมาธิย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

สมาธิสูตรที่ ๑ จบ.

๒. ปฏิสัลลานสูตร ว่าด้วยผู้หลีกเร้น

[๑๐๗๒] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงประกอบความเพียรในการหลีกเร้น ภิกษุผู้หลีกเร้นย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง รู้ชัดอะไรตามความเป็นจริง

คือ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกข-นิโรธคามินีปฏิปทา

เธอทั้งหลายจงประกอบความเพียรในการหลีกเร้น ภิกษุผู้หลีกเร้นย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงทำความเพียรเพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ปฏิสัลลานสูตรที่ ๒ จบ[๕]

[๕] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๗๑ - ๑๐๗๒/๕๘๓-๕๘๔.

๔. สรุป

ภิกษุผู้หลีกเร้นอยู่ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง รู้ชัดอะไรตามความเป็นจริง คือ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้เป็น เหตุเกิดทุกข์ สิ่งนี้เป็นความดับทุกข์ สิ่งนี้เป็นข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. ควรเป็นผู้พอใจในการหลีกเร้น ยินดีในการหลีกเร้น หมั่นประกอบความสงบแห่งจิตภายใน เป็นผู้ไม่ห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา

๒. ย่อมเป็นผู้พึงหวังได้ผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบันหรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่จักเป็นอนาคามี

๓. ชนทั้งหลายมีจิตสงบแล้ว มีปัญญารักษาตน มีสติ เพ่งพินิจอยู่ ไม่ไยดีในกามทั้งหลาย ย่อมเห็นแจ้งธรรมโดยชอบ เป็นผู้ยินดีในความไม่ประมาท มีปกติเห็นภัยในความประมาท เป็นผู้ไม่ควรเสื่อม ดำรงอยู่ใกล้นิพพานทีเดียว.